

gyarul a dolgozat függeléke is közread. A kötet utolsó tanulmánya a Baja város szoborral is megtisztelt kalandoráról, Jelky Andrásról szól. Pusztai Gábor rendkívül érdekes dolgozata (*Bajától Batáviáig. Jelky András a Holland Kelet-indiai Társaság szolgálatában*) a Jilkaként Baján született, Jellekeként Hollandiában eltemetett regényhős tényleges kalandjairól beszél, számos regényes elemet cáfolva végül a Sándor István által 1791-ben „magyarba foglalt” szöveget is közreadva az állítólagos bajai magyar szabólegény kalandjairól, akiről a bajai főügyész azt írta 1936-ban: „Természetesen már csak nemzeti szempontból is titkolni kell ezt a homályos származást”.

A 16–18. századi magyar-németalföldi kapcsolatokról szóló tanulmánykötet a sorozat korábbi kiadványainak apróbb hibáin túlva, példamutató szerkesztésben, az érdeklődést felkeltő illusztrációkkal és a kutatást elősegítő jegyzetanyaggal és mutatókkal látott napvilágot. A tanszék és a velük együttműködő magyar és külföldi kutatóknak további eredményes munkát és izgalmas tanulmányköteteket kívánunk.

NÉMETH S: KATALIN

Gáborjáni Szabó Botond, Kazay Sámuel és a Debreceni Kollégium, Egy könyvgyűjtő patikus élete és gyűjteménynek sorsa – fejezet a historia litteraria magyarországi történetéből, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2014, [498] p. (A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények kiadványai, 1)

A Debreceni Református Kollégium alapításának 475. évfordulója alkalmából több új sorozatot is útjára indítottak a Tiszántúli Egyházkerületben. A *Kiadványok a Debreceni Református Kollégium fennállásának 475. évfordulója tiszteletére* című sorozat első köteteként látott napvilágot Szabadi István szerkesztésében a kollégium diáknévsora, amely nemcsak átdolgozása Thury Etele adattárának, hanem kibővítése is, hiszen – többek között – a korabeli anyakönyvi megjegyzéseket is tartalmazza. (*Intézménytör-*

téneti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában, Szerk. Szabadi István, 1–2. köt., Debrecen, 2013. Vö.: THURY ETELE, *Iskolatörténeti adattár,* Pápa, 1908, 2. köt., 96–466.)

A Kollégium falai közt zajló intenzív kutatómunkát nagyon jól mutatja, hogy 2014-ben az alapításhoz kapcsolódva újabb sorozatot adtak közre, amely *A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények kiadványai* címet viseli. Az első kötet Gáborjáni Szabó Botond munkája, amelyben a szerző monografikusan dolgozza föl Kazay Sámuel debreceni gyógyszerész életét. Gáborjáni Szabó Botond (Bálint Ágnessel együtt) egyben a sorozat szerkesztője is, ezért a szerkesztők korábbi publikációit ismerve, feltételezhetjük, hogy további művelődéstörténeti, illetve olvasmánytörténeti kötetek fognak még megjelenni.

Kazay neve nem ismeretlen a 18. századi Magyarország irodalomtörténetével foglalkozók előtt, hiszen könyvgyűjtői tevékenysége miatt sokan foglalkoztak munkásságával. Gáborjáni Szabó Botond könyvének megjelenéséig Szelestei Nagy László tanulmánya mutatta be legrészletesebben Kazay művelődéstörténeti jelentőségét. (SZELESTEI NAGY LÁSZLÓ, *A Collectio Kazzaiana,* OSZK Évkönyve, 1976/77, 417–442.) Ez a debreceni patikus nagyon hosszú életet élt, mert 1711-ben született, és 86 éves korában, 1797-ben távozott az élők sorából, de személye nem hosszú életűje, hanem a főúri gyűjteményekkel vetekedő különleges könyvtára miatt érdekes. Annak ellenére, hogy hazánkban évtizedek óta zajlik a kora újkori könyvtárak rekonstrukciója, a 18. század második felének feldolgozottsága igen hiányos. Ez nem véletlen, hiszen a források számának jelentős növekedése nem teszi lehetővé, hogy az 1750 utáni olvasmányműveltséget ugyanazokkal a módszerekkel kutassák, mint az 1750 előttiakat. Egy-egy személy vagy intézmény könyvtárának monografikus feldolgozása viszont lehetővé teszi, hogy átfogóbb képet alkothassunk a felvilágosodás könyvkultúrájáról. Éppen ezért volt szerencsés választás Kazay Sámuel személye, mert rajta keresztül nemcsak Debrecen értelmiségi életébe, hanem a Kár-

pát-medence tudós társadalmának kapcsolatrendszerébe is betekinthetünk.

Kazay azon kevés hazai 18. századi bibliofilek egyike, akik egyszerre voltak kiművelt emberfők és tudatos műgyűjtők. Csak néhány magyar könyvgyűjtőről mondhatjuk el, hogy életük főművének tekintették könyvtáruk összeállítását, de Kazayra ez az állítás mindenképp igaz. Sajnos ebbe a tevékenységébe anyagilag teljesen belerokkant, ezért még életében megtapasztalta, milyen érzés féltve őrzött kincseinek elvesztése. (Noha bizonyos kötetekhez még halálos ágyán is ragaszkodott.)

Gáborjáni Szabó Botond feldolgozása több szempontból is újszerű, és igen értékes információkkal szolgál. Fontos ezek közül kiemelnünk Kazay felekezeti nyitottságának szakszerű elemzését, amely nemcsak könyvgyűjteményére terjed ki, hanem bemutatja a vallásszabadságát féltve őrző Debrecen vezetőinek küzdelmeit, amelyben gyógyszerészünk néha kétes hintapolitikát folytatott. Nem véletlen, hogy néhány vezető református értelmiségi neheztelt rá, miközben Wespriáni Istvánnal és Sinai Miklóssal olyan mély barátságot ápolt, amely könyveiknek közös használatát is lehetővé tette számukra. Mindenképpen érdemes felhívni arra is a figyelmet, hogy Kazay levelezése nem maradt fenn, mégis sikerült kapcsolatrendszerének részleges rekonstrukciója, amelynek során megismerhetjük a hazai és külföldi könyvkereskedelmi központokkal ápolt kapcsolatrendszerét: ez annyira sikeres volt, hogy Kazay Pekingből is be tudott szerezni egy tekerestet. Művelődéstörténeti szenzációnak tekinthető, hogy a debreceni Nagykönyvtárban előkerültek Kazay saját kezével készített rajzai, amelyek leginkább dunántúli római régészeti leleteket ábrázolnak. A kötetben több színes képen találkozhatunk ezekkel a munkákkal, de régészeti hasznosításaik további kutatásokat igényelnek. A könyvben sehol sincs arra utalás, hogy digitalizálták-e már ezeket a rajzokat, de a Nagykönyvtár munkatársaitól tudom, hogy ezek hamarosan elérhetőek lesznek a könyvtár elektronikus gyűjteményében. Úgy vélem, érdemes még arra is felhívni a figyelmet, hogy a kora újkori debreceni olvasási szokásokat Gá-

borjáni Szabó Botond megpróbálja elhelyezni a 19. században élt civisek írni-olvasni tudásának arányához mérve. Gondolatmenete mindenképp figyelemre méltó, bár megállapításai nem tekinthetők még végérvényesnek, hiszen alapkutatások hiányoznak még a téma hiteles megismeréséhez.

Kazay igen sok nyelven írt és olvasott, ezért nem meglepő, hogy a középkori latin és német nyelvű kódexeken kívül, héber, görög és arab nyelvű munkákat is beszerzett. Első hallásra viszont furcsának tűnhet, hogy magyar nyelvű művek (szakirodalom és szépirodalom egyaránt) alig találhatóak meg könyvtárában, de ez nem annyira egyedi a korban, hiszen könyvgyűjtői tevékenységét a magyar nemzeti- és irodalmi öntudat megjelenése előtt befejezte.

Ez a monográfia nemcsak azért hasznos, mert alapos forráskutatásra épít, hanem azért is, mert közreadja Kazay Sámuel rekonstruált könyvtárának jegyzékét. A mintegy 2203 tételből álló lista igen impozáns, amelynek feldolgozása sok pozitívumot és néhány negatívumot is tartalmaz. A szerző arra vállalkozott, hogy több korabeli könyvjegyzéket egyetlen egy listává gyűr össze, és a jegyzékekben található címleírásokat kiegészíti modern névalakokkal, valamint megadja a ma is elérhető kötetek raktári jelzeteit is. Láthatóan autopszián alapult a munkája, hiszen csak olyan tételeknél tünteti fel a raktári jelzeteket, amelyekről egyértelműen bebizonyíthatóak, hogy egykor Kazay tulajdonában voltak. Mivel a könyvjegyzékek bibliográfiai egységeit szoros ABC-rendbe rendezte, felborult az eredeti katalógusok sorrendje, viszont egységes egészként látjuk az egykori könyvtár felépítését.

Valószínűleg terjedelmi okokból nem készült a kötethez külön névmutató, amely a rekonstruált könyvtár esetében fölösleges is lenne, hiszen ABC-ben szerepelnek az egyes tételek, viszont a könyv szöveges részében szereplő neveket nem tudjuk így visszakeresni. (Szabadi István fentebb említett adattára tartalmaz névmutatót, de annyira sok azonos névalak szerepel a kötetben, hogy nehezen áttekinthető a könyv.) Gondolom, Gáborjáni Szabó Botond munkája előbb-utóbb elérhető lesz elektronikus

formában is, amelyben a szabadszöveges keresés használatával teljesen feleslegessé válik külön névmutató használata. Kicsit zavarónak tartom azt is, hogy csak a felhasznált szakirodalomról készült bibliográfia, a levéltári és kézirat forrásokat csak a lábjegyzetekben böngészve kereshetjük vissza, de valószínűleg ezt is orvosolni fogják az elektronikus változat keresési lehetőségei.

Könyveket gyakran használó emberként mindig örömmel tölt el, ha egy-egy művet tartós, kemény kötésben vehetek kézbe. Mivel Kazay munkásságát feldolgozó kötet kézikönyv jelleggel is bír, igen jó ötlet volt a könyvet keménytáblás kötésben forgalomba hozni, amely színvilágában a debreceni Nagykönyvtár olvasótermét juttatja az eszünkbe.

HEGYI ÁDÁM

Békés Enikő, Asztrológia, orvoslás és fiziognómia Galeotto Marzio műveiben, (Humanizmus és reformáció, 35), Bp., Balassi Kiadó, 2014.

A Balassi Kiadó által kiadott Humanizmus és reformáció című sorozat legújabb, 35. köteté egy Galeotto Marzióról szóló monográfia, amelyben a szerző, Békés Enikő, Galeotto méltó irodalomtörténeti helyét kívánja visszaállítani a műveiben megnyilvánuló és az általa közvetített orvosi-asztrológiai tanok, az arisztotelianus természetfilozófia és a fiziognómiai szemléletmód mélyebb bemutatásával. A kötetben fontos szerepet kap a szerző azon szándéka, hogy a neoplatonikus és a skolasztikus hagyományok együttélését bizonyítsa a 15. századi Itáliában, meghatározza Galeotto *De doctrina promiscua* című traktátusának műfaját, és ezáltal a művet egyfajta interdiszciplináris – orvosi, asztrológiai, enciklopedikus – keretbe helyezi, valamint hogy a korabeli Firenze és a Mediciek, ezen túl Hunyadi Mátyás uralkodói reprezentációját elemezze a fiziognómia évezredes hagyományának tükrében.

A bevezetésben először a kutatástörténetről olvashatunk, amelyből megtudhatjuk, hogy Galeotto Marzio megítélése a magyar

tudományosság fejlődése folyamán igencsak ambivalensnek volt nevezhető. A két nagy reneszánszkutató, akiknek a szakmai alapkövek letételét köszönhetjük, Huszti József és Ábel Jenő – jöllehet Galeotto bekerült Schwandtner *Scriptores Rerum Hungaricarum*ába – nem tartották őt komoly szerzőnek, és ennek okát főként a sokáig lenézett, másod-élvonalbelinek tartott témái, az asztrológia, a mágia, a chiromantia, és a fiziognómia tárgyalásában jelölték meg. Olasz kutatók kezdték el a múlt század közepén Galeotto pályafutását és irodalomtörténeti szerepét újragondolni. Közülük a legjelentősebbek a teljesség igénye nélkül: a komoly asztrológiai és forráskezelési szempontokat elsőként bevezető Mario Frezza, a Galeottót a padovai averroisták körébe soroló filozófiatörténész Giuseppe Saitta, az eszmetörténeti kontextusban vizsgálódó Cesare Vasoli, továbbá Gabriella Miggiano, az első kutató, aki Galeottóról átfogó jellegű, monografikus művet írt, valamint megkísérelte őt a kortárs filozófiai gondolkodásban másokkal – pl. Marsilio Ficínóval – összevetve elhelyezni, és végül Graziella Federici Vescovini, aki kimondta, hogy Galeotto a padovai, nagyrészt a Pietro d’Abanóra hagyatkozó averroista hagyomány örököse, és akire Békés Enikő is nagymértékben támaszkodik jelen könyvének megírása során. A kötetben a Galeottóra vonatkozó legfőbb kérdéskörök és felvetések az említett kutatói áramlatok mentén helyezkednek el, néha azonban a korábbi kijelentésekkel vitatkozva, vagy éppen ellenkezőleg, egyetértve, de mindenképpen számos újdonsággal ezeket kiegészítve.

A *Galeotto életpályája, munkássága, különös tekintettel orvosi-asztrológiai ismeretereire* című fejezet összefoglalja mindazokat az adatokat, amelyeket Galeotto Marzio életpályájáról a korábbi irodalomtörténeti kutatások már összegyűjtöttek, és kiemeli a szélesebb közönség számára is ismert Galeotto-művek főbb jellemzőit, kitér a szerző vád alá helyezésére, letartóztatására, és végül a szabadulására, emellett összefoglalja a monográfia kiindulópontjából szolgáló irányelveket. Az eretnekség vádalapját képező értekezés, a *De incognitis vulgo* olyan súlyos, a keresztény dogmákkal